

ingegaan op hun belang binnen het staatsbestel. Het omvangrijke feitenmateriaal dat hier met moeite en zorg werd samengebracht, maakt het boek bijzonder geschikt als naslagwerk. De talrijke goedgekozen illustraties maken het bovendien niet alleen tot een fraai kijkboek, maar zijn tevens interessante aanvullingen bij de tekst. Duidelijker dan de beste beschrijving het had gekund, tonen de tegenover elkaar geplaatste luchtfoto's de verrassende groei aan die de historische steden in Limburg sinds de tweede wereldoorlog hebben gekend. Tenslotte strekt deze luxueuze en tot in de puntjes verzorgde uitgave eens te meer het Gemeentekrediet van België tot eer.

H. Copejans-Desmedt

A. Verhulst, *Précis d'histoire rurale de la Belgique* (Brussel: Editions de l'université de Bruxelles, 1990, 224 blz., Bf750,-, ISBN 2 8004 0992 4).

Steeds meer beweegt de historicus zich op het terrein van de diepgaande, grondige onderzoeken van scherp afgebakende onderwerpen waarbij een grote synthese niet onmiddellijk voor de hand ligt. Met zijn *Précis d'histoire rurale de la Belgique* keert Adriaan Verhulst terug naar de grote synthese. Daarbij draagt zijn werk de kenmerken van die syntheses: kort en krachtig. Verhulst beweegt zich hier op een terrein dat hem zeer vertrouwd is: het landelijke landschap en zijn bewoners. Dit werk ligt dan ook volledig in de lijn van zijn vroegere werken: *De geschiedenis van het landschap in Vlaanderen* en *De Belgische land- en tuinbouw, heden en verleden* waarvan hij samen met G. Bublot de mede-editor was.

Verhulst heeft zijn werk geschreven op een manier zoals wij het graag van dergelijke werken zien: alle aspecten van de landelijke geschiedenis komen er aan bod: de historische geografie, de demografie, de technische evolutie van de landbouw, de evolutie van rendementen en produktiviteit. In een eerste hoofdstuk behandelt de auteur de vroege middeleeuwen (zesde tot tiende eeuw), hij volgt er de evolutie van de occupatie, de demografie en de bewoningsstructuren en besteedt er volle aandacht aan de grote domeinen en het domaniaal regime. Het tweede hoofdstuk behandelt de volle of klassieke middeleeuwen (elfde tot dertiende eeuw). Achtereenvolgens volgt de auteur er de evolutie, van domein naar heerlijkheid, de grote ontginningen zowel in Vlaanderen als in de andere graafschappen en hertogdommen van het huidige België (waarbij de auteur moet vaststellen hoe groot de achterstand van de rurale geschiedenis in zuidelijk België wel is), de demografische evolutie, de landbouwtechniek, structuur en uitbating van het heerlijke grondbezit, en de juridische en economische voorwaarden van de landelijke uitbatingen. Hoofdstuk III behandelt de late middeleeuwen (veertiende en vijftiende eeuw). Achtereenvolgens behandelt de auteur er de demografie, de landbouwproductie, de prijzevolutie, de agrarische structuren en uiteindelijk de landbouwtechniek. Met hoofdstuk IV trekt de auteur de moderne tijden binnen, hij behandelt er de zestiende eeuw en de eerste helft van de zeventiende eeuw. Hij bestudeert eerst het economisch en demografisch belang van de primaire sector, vervolgens de agrarische structuren, landbouwtechniek en -productie, de prijzen en het verloop van de conjunctuur. Het laatste hoofdstuk draagt de titel 'Crisis, heropstanding en expansie' en bestrijkt de tweede helft van de zeventiende en de achttiende eeuw. De volgende delen komen er aan bod: demografische evolutie, agrarische structuur, ontginningen en hun weerslag op de landbouwproductie, aardappelcultuur, landbouwtechniek en -produktiviteit, veestapel, conjunctuurevolutie en de armoezwangere voorspoed. Het werk sluit af met een algemeen besluit, een reeks afbeeldingen en een bibliografische oriëntatie.

Het algemeen besluit verdient onze aandacht. Verhulst stelt er dat een van de kenmerken van de Belgische landbouw het overwicht van de kleine bedrijven is. Verder stelt hij dat er een verschil in evolutie te bespeuren valt binnen de grenzen van het huidige koninkrijk, de Schelde vormt de grens tussen de gebieden met een sterkere en een zwakkere inplanting van het domaniaal regime. Vanaf het midden van de zeventiende eeuw echter komt de kleine exploitatie steeds meer onder druk om gedurende het tweede kwart van de negentiende eeuw ten onder te gaan.

Ieder hoofdstuk bestrijkt een bepaalde periode in de geschiedenis, de afbakening was echter niet gemakkelijk, maar wij kunnen de auteur volledig bijtreden in zijn keuze. Beslaan de hoofdstukken niet altijd een even lange periode, inhoudelijk zijn ze zeer evenwichtig uitgewerkt: ieder aspect van de rurale geschiedenis komt er aan bod en de auteur is er in geslaagd een werkelijke *Précis* voor te stellen die gesteund is op een nagenoeg perfecte kennis van de voorhanden zijnde literatuur. Daar het werk enerzijds niet gebukt gaat onder een loodzwaar notenapparaat en anderzijds vlot geschreven werd waarbij de illustraties, tabellen en grafieken een terechte plaats toebedeeld krijgen, mogen wij ons verheugen over de komst van deze 'grote synthese' die het beroemde maar te technische en te weinig historische *Geschiedenis van de landbouw in België* van Lindemans niet alleen aanvult maar ook vervangt. Wij kunnen alleen maar hopen dat, wanneer eenmaal de door inleider G. Despy gewilde systematische studie van de landbouw in Wallonië is gepubliceerd, Verhulst een *Geschiedenis van de Belgische landbouw* het levenslicht laat zien.

P. Vandewalle

Ph. Godding, *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle* (Mémoires de la classe des lettres XIV, 1; Brussel: Paleis der academiën, 1987, 598 blz., ISBN 2 8031 0061 4).

Wie dit boek ter lezing opneemt moet moed hebben, maar wie het doet wordt beloond voor de lange inspanning. Het werk is ontstaan uit een project van de Algemene praktische rechtsverzameling, dat thans mede door het Comité voor rechtsgeschiedenis (opgericht in de schoot van de Koninklijke Academie) wordt uitgewerkt en dat historische bijdragen zou omvatten voor alle domeinen van het recht. De oorspronkelijk gevraagde bijdrage over het zakenrecht is uitgegroeid tot een historische studie over alle gebieden van het privaatrecht. De twee bestaande studies, namelijk Britz (1846, huwelijksgoederenrecht, erfenisrecht, verbintenissen en koopcontract) en Defacqz (1873, Algemeen deel, personenrecht en zakenrecht) waren onvolledig en hadden weinig rechtshistorische pretentie, daar zij alleen een praktisch belang nastreefden, namelijk het kennen (in de eerste helft van de negentiende eeuw) van de op het einde van het *ancien régime* geldende regels. De bedoeling van de auteur was dan ook dubbel: de gegevens van Britz en Defacqz aanvullen voor het einde van het *ancien régime*, maar ook de geschiedenis van de instellingen van het privaatrecht opnieuw schrijven, een opzet waarin hij schitterend is geslaagd.

Het gaat om het privaatrecht van de twaalfde eeuw tot 1794 (inval van de Franse legers) in de Zuidelijke Nederlanden (Spaanse Nederlanden en de geestelijke vorstendommen Luik en Stavelot), een gebied dat reeds vanaf de dertiende eeuw tamelijk vaste grenzen kende. In die eeuwen werd het privaatrecht gevormd: ordonnanties, oorkonden, privileges, stadsregelingen, optekeningen van praktijks en costumen, sedert Karel V al of niet gehomologeerd. Het was essentieel een gewoonterecht, teruggaand op Germaans recht, maar met verschillen niet alleen